

COVID-19 I RODNA RAVNOPRAVNOST

Slučaj Republike Hrvatske

Ana Maskalan, Anja Gvozdanović
Rujan 2022.

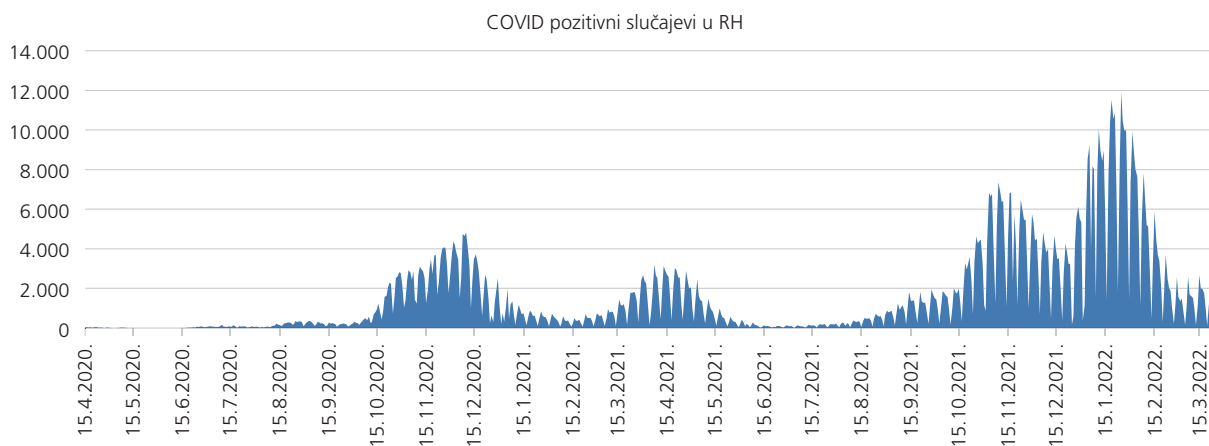
**FRIEDRICH
EBERT**
STIFTUNG

PANDEMIJA BOLESTI COVID-19 I NACIONALNI ODGOVOR

Prvi slučaj zaraze bolešću COVID-19 u Republici Hrvatskoj (RH) utvrđen je u veljači 2020. godine te je do 3. travnja 2022. potvrđeno ukupno 1.102.875 slučajeva zaraze i 15.633 preminulih (Vlada RH 2022). Budući da je prema popisu stanovništva iz 2021. godine u Hrvatskoj živjelo 3.888.529 stanovnika, broj umrlih na milijun stanovnika iznosi 4000, što Hrvatsku smješta među zemlje s najvišim udjelom umrlih u svijetu i u Europskoj uniji (osma u svijetu i treća u Europskoj uniji – iza Bugarske i Mađarske, izvor: Our World in Data 2022). Broj umrlih od ožujka 2020. do ožujka 2022. porastao je za 17 % u odnosu na petogodišnji prosjek za isto razdoblje, odnosno umrlih je bilo 18.771 više (Državni zavod za statistiku 2022a). U dvije godine pandemije u Hrvatskoj je zabilježeno pet valova širenje zaraze (ožujak – lipanj 2020., kolovoz 2020. – veljača 2021., ožujak – lipanj 2021., kolovoz – prosinac 2021. i siječanj 2022. godine) (Ministarstvo unutarnjih poslova RH i Ravnateljstvo civilne zaštite 2022) (grafikon 1). Prvo, „tvrdo“, zatvaranje (*lockdown*) trajalo je od sredine ožujka do polovice svibnja 2020. godine, tijekom kojega je obustavljen rad svih kulturnih

i uslužnih djelatnosti u kojima se ostvaruje bliski kontakt s klijentima, zatim obrazovnih ustanova, ugostiteljskih objekata, teretana i sportskih centara, plesnih i škola stranih jezika, dječjih i drugih radionica, otkazani su svi javni događaji i okupljanja te sportska natjecanja, uvedena je zabrana zadržavanja na ulicama, kretanja preko graničnih prijelaza te napuštanja prebivališta i boravišta (Ministarstvo unutarnjih poslova RH i Ravnateljstvo civilne zaštite 2022). S pogoršavanjem epidemiološke situacije u studenome 2020. uvedeno je „meko“ zatvaranje koje je trajalo do kraja siječnja 2021. godine. Od svibnja do rujna 2020. fizičku nastavu smjele su pohađati kategorije učenika od prvog do četvrtog razreda osnovne škole te maturanti (isto je uvedeno i u dva tjedna siječnja i tri tjedna travnja 2021., izvor: Hale et al. 2020), da bi u rujnu školama bio dan na izbor način održavanja nastave (fizičko, mješovito i učenje na daljinu). Više od 92 % škola odabralo je prvi način, pri čemu se krajem listopada 2020. godine taj udio smanjio na oko 78 % (OECD 2021). Na cjelokupnu društvenu i ekonomsku situaciju u Hrvatskoj utjecali su i razorni potresi koji su pogodili Zagreb i središnju Hrvatsku 22. ožujka 2020. (magnitudo 5,5) i 29. prosinca 2020. (magnitudo 6,4) zbog čega su brojne škole zatvorene.

Grafikon 1.
Razvoj pandemije bolesti COVID-19 u RH od ožujka 2020. do ožujka 2022. godine prema broju pozitivnih slučajeva (n)

Izvor: Hrvatski zavod za javno zdravstvo 2022

1. COVID-19 I PROMJENE NA TRŽIŠTU RADA

Društvena kriza izazvana pandemijom COVID-19 dodatno je naglasila već postojeće rodne nejednakosti u području rada i tržišta rada i to tako da su posljedice krize u mnogim aspektima podnijele upravo žene, posebno one deprivilegiranog društvenog položaja. Rizik od negativnih posljedica krize veći je za žene koje su, u odnosu na muškarce, češće zaposlene na crno, zaposlene na pola radnog vremena, samozaposlene, obavljaju (neplaćene) kućanske poslove, rade na zemlji i za to ne dobivaju nikakvu naknadu ni socijalnu zaštitu (International Bank for Reconstruction and Development/The World Bank Office, Croatia 2021).

Osim toga, primjetan je izrazit rodni jaz u sudjelovanju žena u radnoj snazi, što ženama znatno ograničava izvore prihoda. Udio zaposlenih žena u dobi od 15 do 64 godine u 2021. je iznosio 58,6 %, što je oko 10 % manje u odnosu na prosječnu stopu zaposlenosti muškaraca, pri čemu je stopa zaposlenosti žena u odnosu na muškarce niža već godinama. Tijekom 2021. došlo je do vrlo blagog oporavka stope zaposlenih (za 1,4 %) u odnosu na 2020. godinu no i dalje je snažno prisutna znatna razlika u stopi zaposlenosti žena i muškaraca (tablica 1).

Udio zaposlenih na određeno radno vrijeme u ukupnom broju zaposlenih kontinuirano se smanjivao od 2019. do 2021. godine (tablica 1), što je dio postojećeg trenda zapošljavanja na rad na određeno još od 2016. godine, kada je 20 % zaposlenih radilo s ugovorom na određeno (Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova RH 2022). Iz tablice 1 može se zaključiti da je od 2019. do 2021. godine pad udjela zaposlenih s ugovorom na određeno najviše zahvatio muškarce, dok je u slučaju žena taj pad nešto blaži. Nakon isteka ugovora o radu na određeno vrijeme znatno više žena ostaje bez posla (Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova 2022). U trogodišnjem razdoblju taj je trend još više došao do izražaja: broj žena koje su ušle u evidenciju nezaposlenih nakon isteka ugovora o radu na određeno vrijeme tijekom 2019. godine u prosjeku

je bio 64 % veći od broja muškaraca, a u 2021. ta je razlika povećana na 80 % u odnosu na broj muškaraca (Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova RH 2022).

Neizvjesnost u zapošljavanju, dakle, više pogađa žene, ali i nezaposlenost – prosječna stopa nezaposlenosti žena u odnosu na muškarce viša je u 2019. i 2021. godini. Vjerojatno zbog utjecaja posljedica pandemije u 2020., stopa nezaposlenosti muškaraca i žena postaje jednaka i iznosi 7 % (tablica 1). Uravnoteženje stope nezaposlenosti po spolu u 2020. godini posljedica je porasta nezaposlenih muškaraca (za 1,1 %) koje je bilo privremeno, s obzirom na to da je već u 2021. došlo do blagog odstupanja u stopi nezaposlenosti po spolu prema „starom obrascu“ – primjećuje se porast stope nezaposlenosti žena (za 0,6 %) i njezinog blagog pada u slučaju muškaraca (za 0,1 %).

U apsolutnim brojkama, u predpandemijskoj 2019. godini prema Hrvatskom zavodu za zapošljavanje (HZZ) evidentirano je 128.650 nezaposlenih osoba, dok je tijekom pandemijske 2020. godine taj broj porastao na 150.824 (Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova 2022). Iako 2021. godine sa stalnim slabljenjem epidemioloških mjera dolazi da određenog oporavka broja nezaposlenih, koji pada na 136.815 osoba, i dalje je riječ o većem broju nezaposlenih u odnosu na 2019. Na temelju podataka HZZ-a u prosincu 2021. godine bilo je 21,4 % manje evidentiranih nezaposlenih osoba u usporedbi s podacima iz prosinca 2020., pri čemu je to smanjenje nezaposlenih više zahvatilo muškarce – nezaposlenost muškaraca u tom razdoblju smanjena je za 24 %, a žena za 19 % (Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova RH 2022).

Strukturu zaposlenih u Hrvatskoj obilježava rodna segregacija, što znači da i u predpandemijskom i u pandemijskom razdoblju postoje tipično muška i tipično ženska zanimanja. Muškarci dominiraju u građevinarstvu (90 %), rudarstvu i vađenju (87 %), opskrbi vodom i gospodarenju otpadom (79 %), opskrbi električnom energijom, plinom, parom i klimatizacijom (78 %),

Tablica 1.
Prikaz nekih obilježja hrvatskog tržišta rada po spolu (%)

	Stopa zaposlenosti (%)			Zaposleni s ugovorom na određeno u ukupnom broju zaposlenih (%)			Zaposleni koj rade od kuće (%)			Stopa nezaposlenosti (%)		
Godina	2019.	2020.	2021.	2019.	2020.	2021.	2019.	2020.	2021.	2019.	2020.	2021.
Žene	57,1	56,9	58,6	19,3	16,2	15,5	7,3	13,4	15,6	6,9	7,0	7,6
Muškarci	67,0	67,1	68,2	16,9	14,3	11,7	6,6	9,0	11,5	5,9	7,0	6,9
TOTAL	62,1	62,0	63,4	18,1	15,2	13,5	6,9	11,0	13,4	6,4	7,0	7,2

Izvor: Eurostat, LFSA_ETPGAN, LFSA_ERGAN, LFST_HHWAHTY, UNE_RT_A

prijevozu i skladištenju (77 %), poljoprivredi, šumarstvu i ribarstvu (71 %). Žene pak dominiraju u obrazovanju (79 %), zdravstvenoj zaštiti i socijalnoj skrbi (78 %), financijskim djelatnostima i djelatnostima osiguranja (69 %) te ostalim uslužnim djelatnostima (69 %). U odnosu na 2020. godinu, neznatne su promjene u spolnoj strukturi prema vrsti zaposlenja – povećala se zastupljenost žena u kategoriji ostalih uslužnih djelatnosti i to za 3 %, što dodatno doprinosi feminizaciji te kategorije djelatnosti (Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova RH 2022). Ipak, neovisno o minornim promjenama u spolnoj segregaciji važno je primijetiti da žene u Hrvatskoj češće od muškaraca rade na poslovima u sektorima obrazovanja, zdravstva, ali i u uslužnim djelatnostima, koji su bili najviše pogođeni pandemijom i zatvaranjima. Osim toga, mnoge poslove u feminiziranim zanimanjima nemoguće je obavljati na daljinu, što je dodatno pridonijelo raznim vrstama rizika s kojima su se žene suočavale tijekom pandemije. Tako je u travnju 2020. godine 60 % žena, koje su posao izgubile u pandemiji, kao razlog nezaposlenosti navelo bankrot poduzeća ili privremeno zatvaranje zbog pandemije, dok je iste razloge navelo 44 % nezaposlenih muškaraca (International Bank for Reconstruction and Development/The World Bank Office, Croatia 2021).

Uvođenje rada na daljinu kao jednog od aspekata „novog normalnog“ u prosjeku su više koristile zaposlene žene u odnosu na zaposlene muškarce (tablica 1). Ta vrsta rada u prosjeku je bila omogućena visokoobrazovanim ženama i onima iz urbanih područja: 62 % visokoobrazovanih žena iskoristilo je mogućnost rada od kuće u odnosu na 7 % žena sa završenim srednjoškolskim obrazovanjem. Od kuće su češće radile žene iz urbanih sredina (42 %) u odnosu na žene iz ruralnih sredina (31 %) (International Bank for Reconstruction and Development/The World Bank Office, Croatia 2021). Kućanski poslovi i obiteljske obveze koje su se znatno povećale tijekom zatvaranja (*online* nastava, zatvaranje vrtića, briga za starije članove obitelji) u većoj su mjeri pale na ramena žena, posebno onih nižeg obrazovnog statusa i iz ruralnih područja, koje su gotovo u cijelosti samostalno podnijele povećani opseg kućanskih opterećenja (International Bank for Reconstruction and Development/The World Bank Office, Croatia 2021). Osim toga, pokazuje se da su upravo žene nižeg obrazovanja (završena srednja škola) višestruko pogođene zatvaranjima jer su, uz povećanje obiteljskih obveza i obavljanje neplaćenih vrsta rada, češće bile u riziku od gubitka zaposlenja u odnosu na visokoobrazovane žene. Ujedno, žene nižeg obrazovnog statusa imale su manje izgleda ostvariti prava iz područja socijalne zaštite ili COVID socijalnih mjera jer su one uglavnom namijenjene formalno zaposlenim pojedincima, pri čemu su iz državnih intervencija izostavljene socioekonomski najugroženije kategorije stanovništva (International Bank for Reconstruction and Development/The World Bank Office, Croatia 2021).

Jaz u bruto plaćama muškaraca i žena smanjen je tijekom pandemijskog razdoblja. Rodni jaz u bruto plaćama iznosio je 13 % u 2019., da bi se gotovo prepolovio u

2020. godini te iznosio 6,9 %, a potom blago porastao na 7 % u 2021. (Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova RH 2022). Ova zanimljiva dinamika kratkotrajnog smanjenja rodnog jaza u plaćama zapravo je posljedica utjecaja pandemije na gospodarstvo i to u vidu smanjenja plaća u tipično muškim poslovima (Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova RH 2022). Oporavkom gospodarstva u 2021. godini dolazi do ponovnog produbljivanja rodnog jaza u plaćama s obzirom na to da je u većini djelatnosti (u 14 od ukupno 19 djelatnosti) došlo do porasta prosječnih plaća muškaraca, što je posebno vidljivo u prerađivačkoj industriji, djelatnosti trgovine na veliko i na malo te popravka motornih vozila i motocikla, financijskoj djelatnosti i djelatnosti osiguranja, djelatnosti zdravstvene zaštite i socijalne skrbi te ostalim uslužnim djelatnostima (Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova RH 2022).

2. COVID-19 I SIROMAŠTVO

Postojeće analize rodne dimenzije siromaštva u hrvatskom društvu odnose se na predpandemijsko razdoblje. Unatoč tome, zaključci tih analiza upućuju na vrlo ozbiljan i zabrinjavajući rizik od siromaštva s kojim su žene u Hrvatskoj suočene, a koji, možemo pretpostaviti, nije oslabio tijekom društvene krize izazvane pandemijom. Štoviše, u travnju 2020. godine 45 % žena i 30 % muškaraca u Hrvatskoj izjavilo je da nemaju nikakvu ušteđevinu (Eurofound 2021). Visokom riziku od siromaštva posebno su izložene starije žene (iznad 65 godina) i žene koje od tržišta rada udaljavaju obveze oko djece i starijih članova kućanstva, posebno u lokalnim zajednicama čija je infrastruktura vezana uz brigu i skrb o djeci i starijima nedovoljno razvijena ili je nema (International Bank for Reconstruction and Development/The World Bank Office, Croatia 2021).

3. COVID-19 I ZDRAVSTVENI PROBLEMI

Udio muškaraca u stanovništvu Republike Hrvatske iznosi 48,2 %, dok je udio žena 51,8 % (Državni zavod za statistiku 2022b). Do 3. travnja 2022. godine u Hrvatskoj je registrirano 590.839 COVID pozitivnih osoba ženskog (53,6 %) i 512.036 osoba muškog spola (46,4 %) (Vlada RH 2022). Žene su prednjačile u broju zaraza u svim dobnim skupinama osim u onoj najmlađoj (0 – 9 godina) (Hrvatski zavod za javno zdravstvo 2022). Umrlo je 8693 muškarca (55,6 %) i 6940 žena (44,4 %), pri čemu je veći mortalitet osoba muškog spola zabilježen u svim dobnim skupinama osim u onoj najmlađoj gdje su brojke bile izjednačene i najstarijoj (90 i više godina) u kojoj su dominirale osobe ženskog spola.

Većina žena u Hrvatskoj, njih gotovo dvije trećine (67 %), na početku pandemije izrazila je zabrinutost za svoju obitelj i prijatelje te su im oni nedostajali, što su osjećaji koji su znatno prisutniji kod hrvatskih žena u odnosu na prosjek žena u EU-27 (44 %) (Europski parlament 2022).

Također, anksioznost je bila vrlo prisutna kod žena u Hrvatskoj i to u iznadprosječnoj mjeri u odnosu na žene u EU-27. Naime, gotovo polovica žena u Hrvatskoj (45 %) tijekom pandemije se osjećala zabrinuto, anksiozno i pod stresom, 43 % je bilo zabrinuto za budućnost i isto toliko se osjećalo zarobljenima kod kuće (Europski parlament 2022). Ne odstupajući znatno od prosječnih odgovora žena u EU-27, polovica hrvatskih ispitanica bi se u slučaju mentalnih poteškoća poput stresa i anksioznosti obratila članovima obitelji i prijateljima za pomoć (53 %), nešto više od trećine žena (36 %) obratilo bi se obiteljskom liječniku te psihologu/terapeutu (34 %) i naposljetku kolegama na poslu (10 %) (Europski parlament 2022). Izrazito negativan utjecaj na njihovo mentalno zdravlje imalo je zatvaranje (22 %), ograničenje u broju socijalnih kontakata (18 %) i ograničavanje putovanja (18 %). Kao oblik rješavanja potencijalnih mentalnih poteškoća 55 % žena navelo je hobbije, rekreativne aktivnosti ili sportove, što je dvostruko više od prosjeka EU-27 (27 %).

Istraživanje životnih navika (Đogaš et al. 2020) pokazalo je kako su tijekom COVID-19 zatvaranja žene povećale konzumaciju cigareta. I dok su i prije pandemije žene bile manje tjelesno aktivne od muškaraca, tijekom pandemijskog razdoblja došlo je do dodatnog smanjenja učestalosti i duljine njihovih tjelesnih aktivnosti. Također, češće su se prepuštale prekomjernom jedenju te su u usporedbi s muškarcima pokazale povećanu vjerojatnost dobivanja na tjelesnoj težini. Velik udio žena osjećao se umjereno i vrlo anksiozno, dok kod muškaraca nisu uočene znatne razlike u anksioznosti.

Smanjenje trudničke skrbi tijekom pandemije (Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova i RODA 2020) očitovalo se na početku pandemije onemogućavanjem, a onda i različitim praksama rođilišta vezano uz pratnju na porodu, zbog čega je pratnju imalo samo 21 % rođilja (prije pandemije udio žena s pratnjom bio je 62 %), 31 % njih moralo je nositi zaštitnu masku na porodu, 9 % trudnica preskočilo je preporučene preglede i pretrage, a njih 68 % tijekom trudnoće nije kontaktirala patronažna sestra. Polovica, 50 % trudnica morale su same nabaviti zaštitnu opremu koja je bila uvjet za pristupanje pregledima, dok je 34 % njih moralo ishoditi propusnice za trudničke preglede za ustanovu izvan mjesta stanovanja. Smanjila se i mogućnost kretanja u porodu – u pandemijsko su vrijeme rođilje uglavnom morale ležati u krevetu za vrijeme trudova i poroda. Zbog obustave u centrima za humanu reprodukciju najmanje 47 dana nije bilo postupaka medicinski potpomognute oplodnje, a u nekim centrima i više od dva mjeseca. Svako peto novorođenče (19,5 %) bilo je u kontaktu “kožom na kožu” sa svojom majkom u trajanju od najmanje sat vremena neposredno nakon poroda (standard u rođilištima – prijateljima djece trebao bi biti najmanje 70 %), a samo 36 % majki navelo je da tijekom boravka u rođilištu novorođenče nije bilo odvajano od njih.

Iako je Hrvatsko društvo za ginekologiju i opstetriciju istaknulo da pri postupanju kod sumnje ili kliničkih

znakova koronavirusne infekcije u trudnoći prednost treba davati vaginalnom porođaju s indukcijom, Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova ukazala je na to da pojedini zdravstveni djelatnici javno zagovaraju carski rez u slučajevima COVID pozitivnih rođilja te da postoje slučajevi kada su istom postupku podvrgnute žene koje nisu bile bolesne, ali ih se zbog žurnosti poroda nije stiglo testirati. Pravobraniteljica je zato izdala preporuku vezanu uz neusklađenost u postupanju kad je riječ o primjeni carskog reza u rođilištima za vrijeme pandemije bolesti COVID-19, zbog koje je Ministarstvo zdravlja izdalo Smjernice za zbrinjavanje trudnica za vrijeme trajanja pandemije bolesti COVID-19 (Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova 2021).

4. COVID-19 I BORBA PROTIV DRUŠTVENIH POSLJEDICA KRIZE

Mjere koje je hrvatska Vlada donosila tijekom COVID krize bile su ponajprije usmjerene na očuvanje radnih mjesta time što se u prvom redu osiguravala financijska potpora poslodavcima, a donesen je i cijeli niz poreznih i financijskih mjera. Vlada je osigurala sredstva za plaćanje doprinosa mirovinskog osiguranja zaposlenicima u tvrtkama koje su zadovoljavale kriterije za sudjelovanje u paketu pomoći za gospodarstvo, donesene su mjere kojima iznos potpore Hrvatskog zavoda za zapošljavanje za očuvanje radnih mjesta u sektorima pogođenim koronavirusom iznosi 4000 kuna (oko 530 eura), a svi porezni obveznici kojima je rad zabranjen, odnosno onemogućen ili znatno otežan u cijelosti su ili djelomično oslobođeni plaćanja javnih davanja.

U tom smislu, Vladine potpore ponajprije su ciljale zaposlene osobe u formalnom sektoru, čime su iz mjera potpora izostavljene društveno ranjive skupine uključujući umirovljenike, radnice na crno, osobe u riziku od siromaštva i uopće socijalno ugrožene skupine (International Bank for Reconstruction and Development/The World Bank Office, Croatia 2021).

Pandemija nije potaknula nastanak novih rodni nejednakosti, nego je povećala i naglasila one postojeće društvene i systemske prepreke s kojima se žene svakodnevno susreću. Ipak, kao što je to slučaj sa svim društvenim skupinama, i žene karakterizira društvena heterogenost. U tom smislu, neka društvena obilježja dodatno su oslabila odnosno ojačala otpornost žena na posljedice društvene krize (International Bank for Reconstruction and Development/The World Bank Office, Croatia 2021). U prvom redu, viša razina obrazovanja žena važan je prediktor za dobivanje bolje plaćenih poslova s kvalitetnijim radnim uvjetima i većom mogućnošću napredovanja, pa se u tom smislu obrazovna razina ujedno pokazala kao ključ za otpornost u vremenu krize. Osim toga, žene koje žive u urbanim sredinama imale su više mogućnosti za korištenje resursa (posebno usluga skrbi) koje su im pomogle u svladavanju izazova s kojima su bile suočene tijekom pandemije (International Bank

for Reconstruction and Development/The World Bank Office, Croatia 2021). Usto, ne treba zanemariti ulogu patrijarhalnih vrijednosnih i ponašajnih obrazaca koji su znatno prisutniji u ruralnim sredinama, a koji jasno određuju podjelu na muške i ženske poslove i obveze, čime je položaj žena na selu dodatno otežan.

Vlada je u srpnju 2021. donijela Nacionalni plan oporavka i otpornosti od 2021. do 2026. godine koji obuhvaća pet komponenti (1. gospodarstvo, 2. javna uprava, pravosuđe i državna imovina, 3. obrazovanje, znanost i istraživanje, 4. tržište rada i socijalna zaštita, 5. zdravstvo) i inicijativu za obnovu zgrada, vezanu uz potrese koji su pogodili Zagreb i Baniju. Okosnica Plana su reforme i investicije, posebno one vezane uz zelenu i digitalnu tranziciju i transformaciju. O rezultatima samog Plana u kojemu se vodilo računa o politici rodne osviještenosti moći će se govoriti tek po implementaciji zamišljenih mjera.

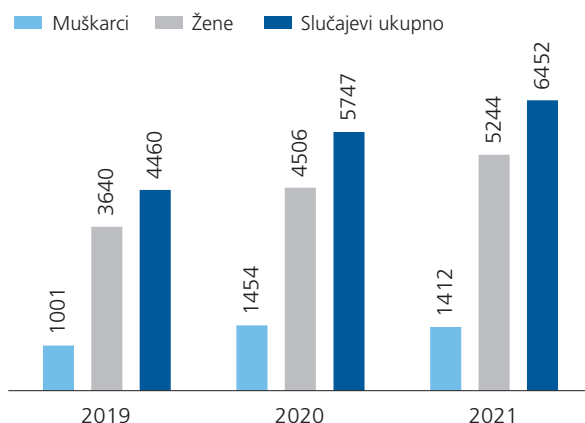
5. COVID-19 I ŠKOLE

Pandemija koronavirusa i posljedično zatvaranje institucija odgoja i obrazovanja u najvećoj su mjeri utjecali na ravnotežu između posla i života u obiteljima s djecom između 7 i 14 godina starosti (Matković i Lucić 2021). Utjecaj na obitelji s djecom predškolske dobi manje je značajan, najvjerojatnije zbog relativno niske stope upisa u dječje vrtiće, pa njihovo zatvaranje nije moglo bitno utjecati na obitelji djece koja ih ne pohađaju. Na pogoršanje ravnoteže između posla i života najviše su se žalili radnici u zdravstvu i socijalnoj skrbi te u obrazovanju, sektorima u kojima brojčano dominiraju žene (78 % u zdravstvu i socijalnoj skrbi i 79 % žena u obrazovanju, izvor: Državni zavod za statistiku 2021). Smanjenje opterećenja na radnom mjestu utjecalo je na pogoršanje ravnoteže između poslovnog i privatnog života primarno kod muškaraca, dok je kod žena na spomenutu ravnotežu negativno utjecala prisutnost djece viših razreda osnovne škole (od 11 do 14 godina starosti) i starijih osoba u kućanstvu. I jedan i drugi podatak sugeriraju postojanje osobitosti karakterističnih za tradicionalne rodne uloge (Matković i Lucić 2021).

6. COVID-19 I NASILJE NAD ŽENAMA

Tijekom 2020. i 2021. u Hrvatskoj je zabilježen porast broja kaznenih djela nasilja u obitelji/među bliskim osobama (grafikon 2). U 2020. godini porast je iznosio 28,8 % u odnosu na 2019., a u 2021. godini 12 % u odnosu na 2020. Od ukupnog broja žrtava spomenutih kaznenih djela u 2020. godine 75,6 % su žene (23,7 % više nego u 2019.), a 24,4 % muškarci (45,2 % više nego u 2019.). Od ukupnog broja žrtava u 2021. žene su činile 79 % (16,4 % više nego u 2020.), a muškarci 21 % (2,9 % manje nego u 2021.) (Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova RH 2020; 2021; 2022).

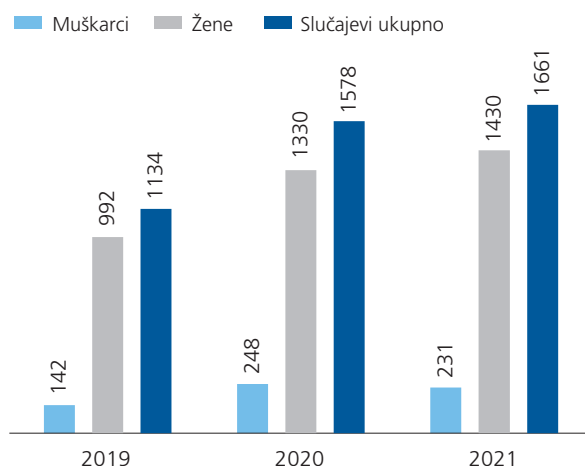
Grafikon 2.
Kaznena djela nasilja u obitelji/među bliskim osobama i žrtve po spolu (n)

Izvor: Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova RH 2020., 2021., 2022.

U istom razdoblju zabilježen je porast broja kaznenih djela nasilja u obitelji (grafikon 3): u 2020. godini porast je iznosio 39,2 % u odnosu na 2019. (u prvih devet mjeseci 2020. godine zabilježen je porast kaznenih djela nasilja u obitelji za 43,4 % u odnosu na isto razdoblje 2019. godine, izvor: Hrvatski sabor 2020), a u 2021. godini 5,3 % u usporedbi s 2020. godinom. Od ukupnog broja žrtava nasilja u obitelji u 2020. godini 84,3 % su bile žene. Broj žena žrtava s obzirom na prethodnu 2019. godinu porastao je za 34,1 %. Godine 2020. 15,7 % žrtava bili su muškarci te je njihov broj s obzirom na prethodnu godinu porastao za 74,6 % (Ministarstvo unutarnjih poslova 2021).

Grafikon 3.
Kaznena djela nasilja u obitelji i žrtve po spolu (n)

Izvor: Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova RH 2020., 2021., 2022. Ministarstvo unutarnjih poslova 2021.

I dok se 2021. godine broj žena žrtava nasilja u obitelji nastavio povećavati (za 7,5 %), broj žrtava muškog spola smanjio se za 6,9 % (Ministarstvo unutarnjih poslova 2022).

Godine 2020. povećan je broj ubijenih žena s obzirom na prethodnu godinu (2019. ubijeno je 13 žena, 2020. 19 žena) i to za 46,2 %, da bi 2021. godine broj ubojstava pao za 26,3 % (ubijeno je 14 žena). Pritom se i 2020. i 2021. godine uočava povećanje broja žena koje su ubile bliske osobe¹ (2019. godine bliske osobe ubile su 7 žena, 2020. 9 te 2021. godine 11 žena) (Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova RH 2020; 2021; 2022).

Istraživanje na žrtvama nasilja ukazalo je na pojavu novih vrsta nasilnog ponašanja: ugrožavanje zdravlja žena tijekom pandemije – 26,7 % ispitanica navelo je da je partner spriječio njih i njihovu djecu da poštuju mjere sigurnosti i nose maske, 10,3 % ispitanica je reklo da im je partner prijetio širenjem bolesti namjernim kihanjem i kašljanjem usmjerenim prema njima i djeci, dok je 20,7 % ispitanica izjavilo da je njihov partner njima i djeci zabranio napuštanje kućanstva (Artemis 2021).

Čak 84 % ispitanica u Hrvatskoj smatra kako je pandemija COVID-19 dovela do povećanja fizičkog i emocionalnog nasilja nad ženama u Hrvatskoj (Europski parlament 2022). Gotovo trećina ispitanica (29 %), što je najveći udio žena u odnosu na EU-27, izjavila je kako poznaje osobu u svojem obiteljskom ili krugu prijatelja koja je od početka pandemije doživjela neki oblik uznemiravanja na internetu odnosno kibernetičkog nasilja. Nešto više od petine žena (22 %) izjavilo je da poznaje osobu koja je doživjela uznemiravanje na ulici, a isto toliko ih poznaje osobu koja je imala iskustvo ekonomskog nasilja. Četvrtina ispitanica (24 %) zna osobu koja je pretrpjela obiteljsko nasilje ili zlostavljanje i isto toliko ih poznaje osobu koja je pretrpjela zlostavljanje na poslu (Europski parlament 2022).

Istodobno, smanjile su se usluge podrške ženama žrtvama partnerskog nasilja i njihovoj djeci, čemu je pridonio i otežani pristup osobnoj zaštitnoj opremi potrebnoj za obavljanje usluga licem u lice. Posljedično, došlo je do prijelaza na nove modele pružanja usluga pretežno na daljinu, što je pak izazvalo zabrinutost zbog zaštite privatnosti žrtava. Nakon zatvaranja i restrikcija vezanih uz boravak kod kuće povećala se potražnja za uslugama poput telefonske linije za pomoć, usluga savjetovanja i smještaja u skloništima. Uz postojeće pružatelji usluga bili su opterećeni dodatnim aktivnostima povećanja publiciteta i podizanja svijesti o uslugama koje nude. Istodobno se smanjio broj osoblja, kao rezultat bolesti COVID-19 i posljedičnih okolnosti (uključujući ograničenja javnog prijevoza i manji broj dežurnog osoblja radi smanjenja rizika od zaraze). I dok je osoblje moralo ulagati dodatni napor, korisnice njihovih usluga svjedočile su puno veću razinu nelagode nego prije pandemije. U Hrvatskoj je dodatnu zabrinutost izazvalo to što sve žrtve nisu imale pristup tehnologiji potrebnoj za pristup udaljenim uslugama, ili vještine za njihovo korištenje, ili su te tehnologije potencijalno bile pod kontrolom počinitelja (UNICEF i Ženska soba 2020).

¹ Prema Kaznenom zakonu RH bliske osobe su članovi obitelji, bivši bračni ili izvanbračni drug, bivši životni partner ili neformalni životni partner, sadašnji ili bivši partner u intimnoj vezi, osobe koje imaju zajedničko dijete i osobe koje žive u zajedničkom kućanstvu (NN 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17, 118/18, 126/19, 84/21).

COVID-19 I RODNA RAVNOPRAVNOST: OSNOVNE PREPORUKE

Rodnu ravnopravnost i društveni položaj žena u kontekstu društvenih rizika pandemije povremeno su javno adresirali i tematizirali političari i političarke iz socijal-demokratskih stranaka. Osim toga, Forum žena Socijaldemokratske partije i Savez samostalnih sindikata Hrvatske (SSSH) održali su 25. studenoga 2020. godine, u povodu Međunarodnog dana borbe protiv nasilja nad ženama, zasebne okrugle stolove te upozorili na problem rodno uvjetovanog nasilja u Hrvatskoj. Također, valja navesti da je SSSH 2020., kao i prethodne, 2019. godine, Ministarstvu rada, mirovinskog sustava, obitelji i socijalne politike uputio inicijativu za hitnim pokretanjem postupka ratifikacije Konvencije Međunarodne organizacije rada br. 190 o nasilju i uznemiravanju u svijetu rada.

Postojeće prepreke ženskoj zapošljivosti obuhvaćaju mnoge socijalne, ekonomske i kulturne izazove koje treba sustavno rješavati, no prvi i vrlo važan korak prema omogućavanju masovnijeg ulaska na tržište rada, na temelju kojeg se žene mogu materijalno emancipirati, jest izgradnja mreže potpore za skrb o najmlađim i najstarijim članovima obitelji. Pandemija je dodatno naglasila potrebu za izgradnjom i omogućavanjem kvalitetne i teritorijalno ravnomjerne infrastrukture skrbi za najmlađe i najstarije članove obitelji, o kojima se tradicionalno brinu žene i time ostaju izvan tržišta rada.

S obzirom na izrazitu rodnu segregaciju vidljivu u postojanju ženskih i muških zanimanja, potrebno je poticati povećanje zaposlenosti žena u tipično muškim područjima rada kao i obrnuto, poticati povećanje zaposlenosti muškaraca u tipično ženskim područjima rada.

Također, putem Nacionalnog plana oporavka i otpornosti potrebno je sustavno promicati ravnopravnost spolova i jačati položaj žena na tržištu rada.

Već je godinama aktualan trend povećanja kaznenih djela nasilja nad ženama te se kao glavne preporuke efikasnom suočavanju s tim problemom nameću edukacija javnosti i stručnjaka koji rade sa žrtvama obiteljskog nasilja o obilježjima rodno uvjetovanog nasilja te nužnosti njegova prijavljivanja, osnaživanje i ulaganje u kapacitete institucija podrške žrtvama, strože kažnjavanje počinitelja kao i njihovo izmještanje iz zajedničkih kućanstava.

COVID-19 kriza nije uzrokovala, već je samo naglasila i povećala prethodno postojeće probleme s kojima su žene u hrvatskom društvu suočene. Stoga je potrebno sustavno implementirati politike koje izravno unapređuju rodnu ravnopravnost, posebno one politike koje se bave poboljšanjem društvenog položaja socijalno "nevidljivih" žena, a koje su u povećanom riziku od negativnih posljedica pandemije (od još većeg siromaštva do rodno uvjetovanog nasilja) – kućanice, samohrane majke, žene na selu (poljoprivrednice), mlade žene, starije žene, žene nižeg obrazovanja, žene s invaliditetom, imigrantkinje i azilantkinje, žene koje žive same, pripadnice seksualnih i drugih manjina. Naime, za većinu navedenih skupina žena utjecaj pandemije dosad nije bio adekvatno detektiran i adresiran, što dodatno naglašava potrebu za sustavnim rješavanjem društvenih i ekonomskih izazova s kojima se svakodnevno susreću.

LITERATURA

Artemis 2021: How the pandemic affected victims of gender-based violence in Croatia – results from research done by the Autonomous Women's House Zagreb, <https://www.artemis-europa.eu/2021/09/24/how-the-pandemic-affected-victims-of-gender-based-violence-in-croatia-results-from-research-done-by-the-autonomous-womens-house-zagreb/> (pristupljeno 18. travnja 2022.)

Državni zavod za statistiku 2022a: Učinci pandemije bolesti COVID-19 na društveno-ekonomske pokazatelje, <https://web.dzs.hr/Hrv/Covid-19/stanovnistvo-umrli.html> (pristupljeno 4. svibnja 2022.)

Državni zavod za statistiku 2022b: Popis '21, <https://popis2021.hr/> (pristupljeno 24. travnja 2022.)

Državni zavod za statistiku 2021: Žene i muškarci u Hrvatskoj 2021. Zagreb, https://podaci.dzs.hr/media/zoyp1kuq/men_and_women_2021.pdf (pristupljeno 27. travnja 2022.)

Đogaš, Zoran, Lušić Kalcina, Linda, Pavlinac Dodig, Ivana, Demirović, Sijana, Madirazza, Katarina, Valić, Maja i Pecotić, Renata 2020: The effect of COVID-19 lockdown on lifestyle and mood in Croatian general population: a cross-sectional study, in: Croatian Medical Journal, 61, pp. 309–18.

Eurofound 2021: Living and working in Europe 2020: Publications Office of the European Union, Luxembourg.

Europski parlament 2022: Flash Eurobarometer. Women in times of COVID-19, <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2712> (pristupljeno 12. travnja 2022.)

Hale, Thomas, Webster, Sam, Petherick, Anna, Phillips, Toby i Kira, Beatriz 2020: Oxford COVID-19 Government Response Tracker, Blavatnik School of Government. Data use policy: Creative Commons Attribution CC BY standard.

Hrvatski sabor 2020: Održana sjednica Odbora za ravnopravnost spolova o porastu nasilja u obitelji u vrijeme korona-krize, <https://www.sabor.hr/hr/press/pripocjenja/odrzana-sjednica-odbora-za-ravnopravnost-spolova-o-porastu-nasilja-u-obitelji-u> (pristupljeno 14. ožujka 2022.)

Hrvatski zavod za javno zdravstvo 2022: COVID-19 – izvješće HZJZ-a, Zagreb, <https://www.hjz.hr/aktualnosti/covid-19-izvjesce-hjz-a/> (pristupljeno 27. travnja 2022.)

International Bank for Reconstruction and Development/The World Bank Office, Croatia 2021: Croatian women and the Covid-19 pandemic: The Coronavirus is not gender-blind, Zagreb, <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/35240/Croatian-Women-and-COVID-19-Pandemic-The-Coronavirus-is-not-Gender-Blind.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (pristupljeno 14. ožujka 2022.)

Matković, Teo i Lucić, Marko 2021: All in the Same Boat? Differences in Employment Experience and Risks During the First Wave of the COVID-19 Pandemic in Croatia, in: Sociologija i prostor, 59 (219), pp. 153–186.

Ministarstvo unutarnjih poslova RH i Ravnateljstvo civilne zaštite 2022: Epidemija koronavirusa u Republici Hrvatskoj, Zagreb, https://civilna-zastita.gov.hr/UserDocsImages/CIVILNA%20ZA%20C5%A0TITA/PDF_ZA%20WEB/Br%C5%A1ura-COVID2.pdf (pristupljeno 27. veljače 2022.)

Ministarstvo unutarnjih poslova 2021: Statistički pregled temeljnih sigurnosnih pokazatelja i rezultata rada u 2021. godini, Zagreb, https://mup.gov.hr/UserDocsImages/statistika/2021/Statisticki_pregled_2020_web.pdf (14.06.2022.)

Ministarstvo unutarnjih poslova 2021: Statistički pregled temeljnih sigurnosnih pokazatelja i rezultata rada u 2020. godini, Zagreb, https://mup.gov.hr/UserDocsImages/statistika/2021/Statisticki_pregled_2020_web.pdf (16.2.2022.)

Ministarstvo unutarnjih poslova 2020: COVID i kriminalitet u 2020. Komentar pokazatelja sigurnosti u Republici Hrvatskoj, Zagreb, <https://mup.gov.hr/UserDocsImages/2021/04/Covid%20i%20kriminalitet%20u%202020%20-%20Komentar%20pokazatelja%20sigurnosti%20u%20Republici%20Hrvatskoj.pdf> (pristupljeno 24. travnja 2022.)

OECD 2021: The Covid-19 Crisis in Croatia, <https://www.oecd.org/south-east-europe/COVID-19-Crisis-in-Croatia.pdf> (pristupljeno 27. ožujka 2022.)

Our World in Data 2022: Croatia: Daily confirmed deaths: how do they compare to other countries? <https://ourworldindata.org/coronavirus/country/croatia> (pristupljeno 4. svibnja 2022.)

Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova RH 2022: Izvješće o radu za 2021., Zagreb, https://www.prs.hr/application/images/uploads/Go-di%C5%A1nje_izvje%C5%A1%C4%87e_2021_FINAL.pdf (pristupljeno 17. ožujka 2022.)

Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova RH 2021: Izvješće o radu za 2020., Zagreb, https://www.prs.hr/application/images/uploads/IZV-JESCE_O_RADU_2020_Pravobranit.pdf (pristupljeno 18. ožujka 2022.)

Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova RH 2020: Izvješće o radu za 2020., Zagreb, https://www.prs.hr/application/images/uploads/IZV-JE%C5%A0%C4%86A/IZVJESCE_O_RADU_ZA_2019_Pravobra.pdf (pristupljeno 18. ožujka 2022.)

Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova i Roditelji u akciji – Roda 2020: Tematsko izvješće. Rezultati istraživanja udruge Roditelji u akciji i Pravobraniteljice za ravnopravnost spolova o dostupnosti skrbi za reproduktivno zdravlje žena u vrijeme pandemije bolesti COVID-19. Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova i Roditelji u akciji – Roda, Zagreb.

https://www.roda.hr/media/attachments/udruga/udruga_roda/dostupnost_skrbi_za_reproduktivno_zdravlje_zena_za_vrijeme_COVIDa-compressed.pdf (pristupljeno 30. travnja 2022.)

UNICEF i Ženska soba 2020: Sažetak istraživanja „rad sa ženama i djecom žrtvama nasilja u vrijeme pandemije covid-19“, <http://zenskaso-ba.hr/hr/istrazivanje-rad-sa-zenama-i-djecom-zrtvama-nasilja-u-vrijeme-pandemije-covid-19/> (pristupljeno 18. ožujka 2020.)

Vlada RH 2022: Službena stranica Vlade za pravodobne i točne informacije o koronavirusu: Podaci. Vlada Republike Hrvatske, <https://www.koronavirus.hr/podaci/489> (pristupljeno 2. svibnja 2022.)

Baze podataka

LFSA_ETPGAN https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/LFSA_ETPGAN/default/table?lang=en&category=labour.employ.lfsa.lfsa_emptemp

LFSA_ERGAN https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/LFSA_ERGAN/default/table?lang=en&category=labour.employ.lfsa.lfsa_emprt

LFST_HHWAHTY https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/LFST_HHWAHTY__custom_2616125/default/table?lang=en

UNE_RT_A https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/UNE_RT_A__custom_2617390/default/table?lang=en

O AUTORICAMA

dr. sc. Ana Maskalan je istraživačica u području rodni studija, doktorica humanističkih znanosti iz polja filozofije, zaposlena kao viša znanstvena suradnica u Institutu za društvena istraživanja u Zagrebu.

dr. sc. Anja Gvozdanović je istraživačica mladih, doktorica društvenih znanosti iz polja sociologije, zaposlena kao viša znanstvena suradnica u Institutu za društvena istraživanja u Zagrebu.

Institut za društvena istraživanja u Zagrebu (IDIZ) se sustavno, longitudinalno i interdisciplinarno bavi spoznajno i društveno značajnim, temeljnim i primijenjenim znanstvenim istraživanjima društva, posebice istraživanjima socijalne stratifikacije, prostora, mladih, obrazovanja, znanosti, kulture i religije.

IMPRESUM

Izdavač:
Friedrich-Ebert-Stiftung,
Regionalni ured za Hrvatsku i Sloveniju,
Praška 8 | HR 10000 Zagreb | Croatia

Za izdavača: Dr. Sonja Schirmbeck,
sonja.schirmbeck@fes.de

www.croatia.fes.de

Komercijalna upotreba svih medija koje izdaje Friedrich-Ebert-Stiftung (FES) nije dopuštena bez prethodne suglasnosti FES-a.

O PUBLIKACIJI

COVID-19 kriza nije uzrokovala, već je samo naglasila i povećala prethodno postojeće probleme s kojima su žene u hrvatskom društvu suočene. Među njima, posebno ranjive skupine čine kućanice, samohrane majke, žene na selu, mlade žene, žene nižeg obrazovanja, itd. Za većinu navedenih skupina žena utjecaj pandemije dosad nije bio adekvatno adresiran, što dodatno naglašava potrebu za sustavnim rješavanjem društvenih i ekonomskih izazova s kojima se svakodnevno susreću. Stoga je potrebno sustavno implementirati politike koje izravno unapređuju rodnu ravnopravnost, posebno one politike koje se bave poboljšanjem društvenog položaja socijalno "nevidljivih" žena, a koje su u povećanom riziku od negativnih posljedica pandemije (od još većeg siromaštva do rodno uvjetovanog nasilja).